

BİR MİRAS AKTARIMI ve İLETİMİ OLARAK ÖĞRENME ve ÖĞRETME*

Michael OAKESHOTT

Tercüme: Fırat KEŞKİN

Bir amatör olarak ben bile bir kaç parlak fikir bulmak adına beyin fırtınası yaparken elbet bir şey yakalarım umudunu taşıyorum. Fakat son zamanlarda bir şeyler bulmak o kadar kolay olmuyor. Bu mevzuda kelimelere döküleceğim şeyler bu kadar sıkıcı olmasın isterdim ben de, ama şimdi izninizle sizi öğrenme ve öğretme hakkındaki fikirlerimle meşgul edeyim.

1

Öğrenme kendimizin ve etrafta olup bitenin farkına varmamızı sağlayan kapsamlı bir etkinliktir. Başta bu etkinlik akla aykırı gibi durur zira hem belli hedeflenen bir şeyi yapmayı hem de bazı kurallara teslimiyeti gerektirir. Öğrenmenin sonunda elde edeceğimiz ürünler ise olağan farkındalıklardan tutun anlama ve açıklayabilmeye kadar uzanır.

* Michael Oakeshott, 'Learning and Teaching' R.S. Peters (der.) *The Concept of Education* içinde (London: Routledge and Kegan Paul), pp. 156-76.

İnsan doğar doğmaz öğrenmeye başlar ve bu, soyut fikirlerle değil mensubu olduğu medeniyetin ta kendisinde gerçekleşir. Birey için öğrenme mezara kadar devam ederken toplum için o medeniyetin kendi değerleri yozlaştığında son bulur ama konu bir milletse öğrenme asla sona ermez.

Ancak belli bir noktaya kadar öğrendiklerimizden yararlanırken bir noktadan sonra öğrenme işine biraz ara verebilmek de mümkündür. Bir şoförle şoför adayı arasındaki fark hiç azımsanacak gibi değildir. İşinin erbabı bir terzi takım elbise dikerken öğrendiklerinden fazlasını icra ediyordur. Ancak verilebilecek böylesi bir ara ne kesindir ne de tamamen eksiksiz çünkü öğrenme bu bağlamda bir noktaya kadar öğrendiklerimizi uygulamaya geçirmek demektir ve dahası önem arz eden her uygulama öğrenmenin parçalarını barındırır. Entelektüel arayışlar gibi bazı aktiviteler ise her daim birer öğrenme etkinliği olarak kalır.

Burada öğrenme kavramıyla kastettiğim, çevrede olan biten ve bireyin kendi istekleriyle bağlantılı kendini yönlendirmesi ve seçim yapabilmesiyle mümkün olan bir zekânın işleyişidir. Bunlar başlıca insan nitelikleridir ve benim bildiğim anlamdaki öğrenme yalnızca insanlara özgü bir etkinliktir. Öğrenme başkalarının izlenimlerini pasif şekilde almak veya altından nasıl kalkacağını bilmediği bir taşın altına elini koymaktan kaçınmak değildir. Öğrenen bir kimse gerekliliklerin değil isteklerin, hafızanın olduğu kadar hatıraların da adamıdır. Ne yapacağından ziyade ne düşüneceğine ve neye inanacağına kanaat getirmek ister. Öğrenme, yönetim ve parçalar arası irtibat kurmayla alakalıdır, salt davranışla değil. Kısacası, bir şeyin içini kille ya da mumla doldurmak ve ya boş bir odanın teşrif edilmesi gibi metaforların ne öğrenmeyle ne de öğrenciyle bir alakası yoktur.

Demem o ki öğrenen kimse her zaman anlama ve açıklayabilme merkezlidir diğer bir deyişle aklına yatmayan bir şeyi öğrenemez. İnsanoğlunun kaderi her ne koşul altında olursa olsun öğrenmek için yazılmıştır gibi bir şey de söyleyecek değilim. Belirli bir kapsam dâhilinde anlayacağımız ve açıklayacağımız şeyleri içeren faaliyetler, bunları barındırmayan faaliyetlerden –bu diğer faaliyetlerin bize her ne karı olursa olsun– daha elzemdir.

Öğretmek (eski bir deyişle) bilenin bilmeyeni öğrendiği bir faaliyettir. Elbette insanlar kitap okuyarak, semaya bakarak veya dalgaları dinleye-

rek (insanın doğası 'merak' denen hareket ve teslimiyetin bir ürünü olduğu sürece) bir şeyler öğrenebilir fakat 'kitap, gökyüzü ya da deniz bize bir şeyler öğretti' ya da 'kendi kendimize bir şeyler öğrettik' tarzı söylemler aslında talihsiz mecaz örnekleridir. Öğretmenin karşısında öğrenen değil, öğrencisi vardır. Söylemek istediğim, öğretmenden bir şeyler öğrenen kişi "öğretilerek öğrenen" ve öğrenci vasfı taşıyan bir öğrenendir. Bütün bunlar öğrenmenin tamamen öğretmeye bağlı olduğu gibi önyargıya kapılmış olduğum anlamına gelmesin.

Bu durumda öğretmenin faaliyeti, muhatabının karakteriyle belirlenir. İktidarın muhatabı vatandaş, doktorunki hasta, patronun kâhya, dadının çocuk, komutanın asker, avukatın müvekkil, peygamberin insanlar, palyaçonun izleyenler, hipnotizmacının hipnoz edeceği kişi, evcilleştirici ile eğitmeninki de yetenekleri evcilleştirilecek ve eğitilecek olanlardır. Bunların her biri uygulamaya dökülen bir faaliyetle hayat bulmaktadır ama yaptıkları iş pek öğretmek sayılmaz ve dahası muhatapları bir o kadar öğrenci değildir. Öğretmek evcilleştirmek, yönetmek, sağlığına kavuşturmak, forma sokmak veya emir altına almak değildir çünkü bunların hiçbirisi öğrenciliğe ait şeyler değildir. Şüphesiz ki; iktidar ya da hipnotizmacı gibi öğretmen de kendi muhatabına yani öğrenciye bir şeyler aktarır, ancak öğretmenin aktardığı şey öğrenciye uygundur ve aktarılan şey yalnızca öğretilmek suretiyle alınabilir. Şu noktada aktarılan şeyin ne olduğuna dair aklınızda bir şüphe olduğunu sanmıyorum.

Her insan yalnızca öğrenme sayesinde peşinden koşabileceği bir mirasın varisi olarak dünyaya gelir. Diyelim ki; mirastan kastedilen Venedik'teki bir villa, orman ve çayır çimenden oluşan bir arazi, Londra'daki Pimlico semtinin bir kısmı veya bir mağazalar zinciri olsaydı, yasal vadesi geldiğinde ya da babamız öldüğünde otomatik olarak bu mirası elde edebilirdik. Avukatlar bizim yerimize bu işi kovalar, bize kalan tek şeyse bu süreci nihayete erdirecek gerekli imzayı atmak olurdu.

Ancak bahsi geçen miras apayrı bir mirastır. Her insanoğlunun hakkı olan bu miras, Dilthey'in [William Dilthey] *geistige Welt* kısaca tanımladığı gibi, duygular, hissiyat, fikriyat, tahayyüller, inançlar, anlayışlar, diller, ilişkiler, entelektüel ve pratik girişimleri, süreçler, ritüeller, organizasyonlar, sanat eserleri, idare ilkeleri, alet ve edevatlar, kitaplar ve müzik besteleri gibi onun geçmişinden gelen edinimleridir.

Bu dünyayı oluşturan parçalar, soyutlamalar ('fiziki nesnelere') değil anlamlardır. Bu dünya bir 'şeyler' dünyası değil, gerçekler dünyasıdır, anlamları olan ve insan zihninin 'ifadeleri' oldukları için de anlaşılmalı gereken 'ifadelerin' dünyasıdır. Arazide öylece duran bir mülkün velayeti bu dünyanın, insanoğlunun bildiği tek dünya da budur. Yıldızların doldurduğu sema ve onun içinde bulundurduğu ahlak yasaları birer insan edimidir. Ve bu dünya kendine has bir anlam taşıdığı için değil (ki zaten öyle bir anlam taşımaz), birbirini var eden ve birbirine yorum katan şeylerin zincirleme anlam bütünü oluşturmamasından oluşan anlamlı bir dünyadır.

Böylesi bir dünyaya ise ancak bir öğrenim süreciyle müdahil ve hâkim olunabilir ve ondan yararlanılabilir. Nasıl bir fotoğrafı satın almanın onun taşıdığı anlamı satın almak demek değilse işte bu da öyle. Bu dünyaya ortak mirasımız dememin sebebi, bu dünyaya girebilmenin tek yolunun insan olmaktan geçtiğini düşünmemdir ve bir insanın insan tabirine kavuşması için bu dünyanın yerlisi olması gerekir. Akli muhasebe yaşına ermesinin ilk anlarından itibaren bir çocuğun kalktığı şey işte bu *geistige Welt*'tir ve bir öğretmenin işi öğrencileri bu dünyaya alıştırmaktır. Bu dünyaya yalnızca öğrenme yoluyla girilebilir, öğrenci için öğrenilecek başka bir şey de yoktur zaten. Bir yandan bahsettiğimiz balmumu ve balçık olarak bir öğrenciyi öğrenme babında örnek göstermek ne kadar uygun değilse, diğer yandan akıllı maymunlar ve başarılı atlar şeklindeki benzetmeler de bir o kadar uygunsuzdur. Bu takdire şayan yaratıkların böylesi bir mirastan yoksundur, onlar sadece belli etkilere tepki vermek ve bazı numaraları sergilemek üzere eğitilebilirler.

Doğu'da bu duruma uygun bir misal bulunmaktadır. Buna göre, bir çocuk hayattaki fiziki varlığını babasına borçludur; bu borcu babasına duyduğu saygı çerçevesinde kabul etmelidir, diğer yandan bu çocuk bahsi geçen insan edimlerini ve *geistige Welt*'i ise Bilge'ye yani öğretmene borçludur ve bu borcu bir öncekinden daha derin bir saygı ile kabul etmelidir. Zira bir insan varlığını değil de bir birey olmasını borçlu olduğu kimseye olan borcundan daha fazlasını kime borçlu olabilir ki? Uygarlığın temsilcisi Bilge'dir, yani öğretmendir. Dr. Johnson'un da söylediği üzere, mektebi ve o mektepte isim yapmış şahsiyetleri yetiştiren ustaları belirtmemek bir nevi tarihi sahtekârlıktır.

2

Öğrenme ve öğretmeye hakkında bahsedeceğim şeylerin çoğu öğretilen ve öğrenilen şeylerin özelliği ve bunların faaliyetler üzerindeki etkileri hakkında olacak ancak önce biri öğretmen diğeriye öğrenci hakkında olmak üzere iki genel hususa dikkat çekmek istiyorum.

Öğrenmeyi imkânsız hale getirecek koşulları hayal etmek zordur. Elbette, öğrenme bazı koşullar altında daha kolay ve hızlı gerçekleşirken, diğerlerinde aynı hız ve kolaylıkta olmayacaktır. Lakin öğrenme ise gösterilen titizlik düzeyine bağlı olmadığından, nerde ve hangi aralıkta gerçekleştiğini anlamadan öğrenmiş olduğunun farkına varmak mümkün olabilmektedir. Bu şekilde, bir kimsenin rastgele ağzından çıkanlar ne kadar boş ve safсата dahi olsa, almaya hazır olma durumuna göre bir öğrenciyi az ya da çok aydınlatabilir. Bir öğrenci, her hangi bir kimsenin kendisinin bile bilmediği ya da ifade ettiğinden bihaber olduğu bir şeyi bile kapabilir.

Fakat bu tür rastgele söylemler öğretici değildir ve bu tür ifadeler kullandı diye bir kimse öğretmen olarak tanımlanamaz. Öğretme eylemi, bir öğrencinin bilinçli olarak insan edinimleri dünyasıyla tanıştırılmasıdır. Öğretmenin telaffuz ettiği ya da etmediği her sözcük onun söylemlerini almaya hazır olduğunu düşündüğü bir öğrenciyi bu dünyayla tanıştırma görevi için tasarlanmıştır. Uzun lafın kısası, öğrenci öğretmenin iyi tanıdığı bir öğrencidir ve öğretme, öğretmenin yokluğunda gerçekleşemez.

Şüphesiz bu "almaya hazır olma" işini, kolayca anlaşılabilir bir durum ya da öğrencinin aktarılanı almasının en kolay gerçekleşeceği hal olarak anlamamız demek değildir. Dolayısıyla, Jean Paul Richter'in "iki yaşındaki bir çocuğa bir şeyler öğretirken onunla sanki altı yaşındaymış gibi konuşmak gerek" sözü derinliği olan bir gözleme dayanır. Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkinin her insan ilişkisinde gerçekleşen serbestlik ve beklenmeyen durumların dışında olduğunu da iddia etmiyorum. Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkide bu tür durumlarla belki de herhangi başka bir ilişkide olduğundan daha fazla karşılaşılır. Demek istediğim bir öğretmenin konu olarak adeta öğrencisini çalışan bir kimse olduğu, onun öğrenciyi varisi olduğu mirasla tanıştırma görevinin de belli bir düzen ve işleyişinin olduğu, aktarmayı tasarladığı şeyi iyi bildiği kadar aktarma metodunu da çok iyi bildiğidir. Bir zamanlar nalbantlık sanatını öğrenmek isteyen ve bunun için yalnızca bu sanatı uygulayan

birini değil, aynı zamanda öğretme işine de aşına olan bir kimseyi arayan bilge bir adam tanımuştum. Bu iş için hem bahsedilen sanatı bilen hem de boks *öğretmeni* olan birini bulduğunda havalara uçtuğunu hatırlıyorum.

Öğrenciden bahsetmeye başlamadan önce, eğitim üzerine ortaya atılan düşüncelerin saplandığı bir çıkmazdan söz etmeliyiz. Öğrenme bilgi elde etmek olarak mı anlaşılmalıdır yoksa öğrenen kimsenin kişiliğinin gelişimi olarak mı düşünülmelidir? Öğretme öğrenciyi insan edinimleri dünyasıyla tanıştırmak mıdır yoksa öğrencinin kendi imkânlarının ve yeteneklerinin zirvesine çıkmasına fırsat vermek midir? Birçok temel nokta gibi, bu konu da gerçekte var olan bir aykırılığa işaret ediyor, ama bu durum aslında bir yanlış yorumlamadan kaynaklanıyor.

Bu yanlış yorumlamadan kaçınmak için öğrenmeyi yalnızca bilgi edinmek olarak değil, ayrıca öğrenme yeteneğinin genişletilmesi olarak, sadece bir aklın donatılması değil, bir eğitim olarak kabul edilmelidir. Öğrenme, ikinci el veya eski karakterini kaybedecek şekilde sahip olunacak bir miras değildir. Öğretme ise karşı tarafı pasif kabul eden bir aktarım değildir. Söz gelişi bir tohumu serpmek değil, serpilen tohumun büyüebilmesi için aklın geliştirilmesini başlatmak olarak görülmelidir öğretme. Ancak yukarıda bahsedilen çıkmazdan kaçış kolay ve kusursuz değildir, zaten aramız gereken şey kaçıştan ziyade çözümdür.

Öncelikle bir öğrencinin insanoğlu edinimleri mirasına varis olabilmesi ve kendi yetenek ve imkânlarının en üst seviyesine çıkmaya çalışması arasında bir aykırılık olmadığını anlamamız gerekiyor. İnsanoğlu'nun "kendini gerçekleştirme," dediğimiz şey sağlanması gereken uygun şartları önceden belirlenmiş bir hedefin gerçekleştirilmesi değildir. Yukarıda bahsettiğimiz insan edinimleri mirası, kendini gerçekleştirmeye olumlu katkı yapabileceği gibi pekâlâ bunu engelleyebilir de. Kendini gerçekleştirme ucu açık, sonu gelmez bir olasılıklar toplamı değildir. İnsanın 'kendisi' rasyonel bir soyutlama değil, tarihi bir kişiliktir, insan edinimleri dünyasının parçaları arasındadır ve bir insan için bu mirasın aynasında kendini tanımayı öğrenmekten öte "varlığından en azami verimi elde etmek" gibi bir kaygı olamaz.

Altını çizdiğimiz çelişki dünya ile 'kendimiz' arasında değil, öğrenme ile öğretme arasındadır. Bu çelişki bakış açılarının farklılaşmasından doğar çünkü öğrenci için öğrenmek "varlığından azami verimi almak" için

girişilen ucu açık bir uğraş değil, mirasçısı olarak doğduğu şeyi anlamak ve ona sahip çıkmak, doğruyu yanlıştan ayırt edebilmek için bilgi elde etmektir. Tabii öğretmenin durumu bundan farklıdır.

Öğretmen dolaylı olarak medeniyetin temsilcisidir, onun doğrudan ilişkide bulunduğu kişi öğrencidir. Öğretmenin en başta gelen görevi öğrenciyi onun mirasını oluşturan insan edinimleri aynasında kendisini tanımayı öğretmektir. Öğrencinin kendi varlığından azami verimi elde etmesi böyle olur. Öğrenciyi bu dünya ile tanıştırma görevini öğretmen bu şekilde yerine getirebilir. Bir öğrenciyi sahip olması öğretmeni medeniyetin meyvelerini aktaran diğer kimselerden farklı kılar.

Öğrenciyi “medeniyeti” tanıtmak onu ölmüş kimselerle iletişime geçirmek ya da gözleri önünde insanlığın sosyal tarihini prova etmek değildir. Ölüm doğaya aittir, *geist'e* değil ve yeni bir neslin önceki yaşam formlarının özetini geçmesi süreci yalnızca doğada gerçekleşir... Öğrenciyi insan edinimi dünyasıyla tanıştırmak öğrencinin şu anki dünyasında hazır bulunmayan bazı şeyleri onun için mevcut kılmaktır. Bir miras hâlihazırda kullanımda olmayan, ihmal edilmiş veya unutulmuş olan birçok şeyi kapsayacaktır. Yalnızca elimizde var olan şeyleri bilmek mirasımızın sulandırılmış bir versiyonunu tanımaktan öteye geçemeyecektir. Kendi yansımalarımızı bugünün moda olan şeylerinin aynasında görmek insanoğlunun ne yazık ki çarpıtılmış resimlerini görmek olacaktır, çünkü bizleri anlık fantezilerin mirasımızın en önemli parçaları olduğuna ya da iyi olanın kötü olandan daha kolay hayatta kalacağına inanmaya itecek hiçbir şey yoktur. İnsanoğlunun önemsemediği hiçbir şey bu dünyada baki kalmaz. Öğretmenin işi (onu medeniyetin temsilcisi yapan kendine has özelliği de budur) daha arzu edilir alternatifler keşfetmek suretiyle değil, mirasın bütününe daha yakın ve daha uygun bir şeyleri öğrenciyi aktararak öğrenciyi anlık duygular, hissiyat, düşünceler, manalar, imgeler ve yeteneklere köle olmaktan azat etmektir.

Sözünü ettiğimiz bu miras tarihi bir kazanımdır; kesinlik taşımaz, sınırlandırılmaz, belli şartlarla oluşur, çeşitlilik, hatta kimi zaman tutarsızlık gösterir. Bu miras insanların nihai davalara olan arzuları sonucu değil, talihin yardımı ve kendi çabalarıyla başardıkları bir şeydir. Bu miras, insanların zaman zaman tercih ettikleri davranış standartlarından, onaylarını ve itirazlarını belirttikleri olumlu ve olumsuz hissiyatlarından, kendilerini bulduklarında ve talep ettikleri entelektüel girişimlerden, kendilerini tabi tuttıkları ödevler, zevk duydukları etkinlikler, sa-

hip oldukları umutlar ve acı çektikleri hayal kırıklıklarından oluşur. Bu miras için 'sona ermiş' ya da 'bitmemiş' sıfatları kullanılamaz. O bize net ve kesin mesajlar ya da direktifler değil, öğütler, tavsiyeler verir, derin düşüncelere dalmamıza yardımcı olur. Tasarımcılar tarafından değil, tarih akıp giderken onun içinde ne yaptıklarının güç bela farkında olan insanlar tarafından oluşturulmuştur. Bir bütün olarak bir anlam ifade etmez, prensipte değil detayda öğretilir ve öğrenilir.

Öğrencisini bu mirasa bağlı bir şekilde yetiştirmeye odaklanmış bir öğretmenin, bu uğraşa değip değmeyeceği hususunda bir teminata ihtiyaç duyması mazur görülebilir. Birçoğumuz gibi insanlığa karşı batıl bir önyargı taşıdığı ve yalnızca insan kaynaklı olmayan bir şeye kendini adanması hoş karşılanırsa da bu durumla başa çıkması için daha güçlü bir motivasyon gerekebilir. Bu insan ürünü miras, değer atfedilebilecek ne varsa içinde barındırır; doğru-yanlışın muhakemesinin özünü, temelini oluşturur. Öğrencilerine doğrultabileceği bir aynası olsa öğretmen onu bu halis oluşuma tutardı ancak böyle bir ayna mevcut değildir. Böyle düşünmeyen, bu mirası öğrencileri için fazla uyumsuz bulanlar çıkarsa buna da bir şey diyemeyiz elbet. Ancak, bu mirastan devşirilecek değer yargılarına itimadı olmayan biri, öğretmenlik yapmasa daha iyi olur zira öğretecek bir şeyi olmayacaktır.

Öğretmenler mütevazı insanlardır ve bizler insanlığın uygar mirasını öğrencilerimize aktarmak konusunda ziyadesiyle gönülsüzüz. Bu mirasın artıklarından öte bir şeyi aktaramıyor, içinde bulunduğumuz toplumun dünyada tek olmadığını akıl edemiyoruz ve sonuç olarak bunlar ilerdeki icraatlarımızı kısıtlıyor. Bütün bunlar öğretmek zorunda olduğumuz şeyin yenilenmesi ihtiyacını hatırlatmakta. Fakat burada önemli olan şey neyle yola çıkacağımız, nereden başlayacağımızdır. Oldukça basit ve ya (bizimki gibi) karmaşık bir toplumla mı yoksa öncelikle toplumdaki küçük ya da büyük cemaat ya da gruplarla mı? İçinde ahlaki tutum barındıran pratik eylemlerle mi yoksa felsefe ya da bilim gibi geniş entelektüel yaklaşımlarla mı alakadar olacağız. Unutmayalım, öğretme ve öğrenme daima tarihi insanlık tecrübesi mirasıyla ilintilidir. Aktarılabilecek ve öğrenilecek, bilinecek ve anlaşılacak olan şey ise düşünceler ve düşüncelerin çeşitli izahları olacaktır.

3

Farklı kabiliyetler, farklı yetenek derecelerinde sergilenen değişik miktardaki bilgi birikimlerinin bir toplamıdır ve karmaşık yetenekler basitlerin toplamının bir kopyasıdır aslında. Bu bize bilmemiz gereken şeyler hakkında önemli bir bakış açısı kazandırır.

Yetenek bir şey yapabilme olarak tanındığında ve önemli fiziksel hareketler bütünü olarak görüldüğünde genellikle ona beceri denir. Bilardo oynamak ve çift sürmek birer beceridir ve her biri kendi mertebelerinde değerlendirilebilir ve her biri daha basit evrelerin birleşimidir. Çift sürme yeteneği beraberinde at sürmeyi, at sürmek ise beraberinde dizgin kullanmayı ve uygun sesler çıkararak talimatlar verme yeteneğini gerektirir.

Daha sonra bizler bu beceri kavramını çok fazla fiziki hareket gerektirmeyen yeteneklere doğru geliştiririz. Bir gemi rotacısının, bir ressamın veya bir yöneticinin becerikli olduğu söylenebilir fakat biz böyle söylediğimizde bu eylemdeki yeteneğin büyük ve karmaşık olduğunu ve bu yüzden belirli bir yere kadar tespit edilebileceğini kastederiz, söylemek istediğimiz onun yeteneğinin yalnızca belli bir beceriyle gösteriliyor olmasıdır. Bütün bunlar da bizim normalde beceri demediğimiz yeteneklerin varlığına dikkat çeker.

Bunlar, konuşma, teşhis koyma, anlama, tanımlama, açıklama gibi genellikle daha karmaşık, yapılabiliğine kıyasla daha çok zihinsel bir faaliyet gerektiren şeylerdir. Latince hocası, mühendis, cerrah, avukat, aktör, kâşif, komutan, fizikçi, öğretmen, ressam, çiftçi ifadelerinde belirtilen karmaşık yeteneklerin her biri daha basit yeteneklerin gruplandığı ve belirli bir odağa büründüğü unsurlardır.

Farkında olduğumuz şey kullanıma uygun bilgi öğelerinin sayısı değil belli becerilere sahip olmak, örneğin yasal bir sorunu çözebilmek, ya da Latince bir ibareyi anlamak veya cerrahi bir ameliyatı yapabilmektir. Bildiklerimiz, anlamamızı ve yapabilmemizi mümkün kılan ve farkına vardığımız donanımımızı oluşturur. Bir düşünce şekli olan “pragmatizm” farklı yeteneklerle tanımlandığında kaçınmamız gereken bir şey gibi gözükebilir.

Farklı türlerde ve farklı açılardan bize öğretilmiş olabilecek yetenekler bilgi olarak tabir edilen benimse yargı olarak adlandırdığım kavramla anlaşılabilir.

Bilginin parçaları kolayca tanınabilir. Bildiklerimiz ilmin içinde maddelenmiş olarak bulabileceğimiz parçalardır. Bilgi gerçeklerden, belirli (çoğunlukla diziler ya da gruplar halinde düzenlenmiş) entelektüel yapılardan oluşur. Gayri şahsidir (bir görüşün ürünü değildir).

Bilgi çoğunlukla otoritelerce kabul görür ve onu sözlüklerde, el kitapçıklarında, ders kitaplarında ve ansiklopedilerde bulmak mümkündür. Kim? Ne? Hangi? Ne zamandır? Ne kadar? vb. sorulara verilebilecek uygun cevapları içerir. Aziz Paul'ün Doğum tarihi, Shakespeare'in ölüm tarihi; Bournemouth'a düşen yıllık ortalama yağış miktarı; Gal tavşanı tarifi; alkolün özgül ağırlığı; reşitlik yaşı; nitrojenin atom yapısı; Milton'un çok eşliliğe olumlu bakmasının sebepleri; Albert Hall'un koltuk kapasitesi gibi şeyler bilginin tipik birer parçasıdır.

Kötü bir şekilde atıl hale büründüğü küçük sınavlar dışında bilgi ilmin kendisi değil onun bir parçasıdır. İşe yarar ya da yaramaz. İşe yarar bilgi gerçeklerden oluşur, çünkü belirli bir yetenekle bağlantılıdır ve beceriye dönüştürülebilir. Doğası gereği işe yaramaz bir bilgi yoktur yalnızca durumla örtüşmeyen, beceriye dönüştürülemeyen ve gerçek hayatta karşılığı bulunmayan bilgi vardır.

Bazı gerçekler bağlantısız bilgi parçaları taşır -örneğin; 'Anne, Bayan Smith peruk takıyor', 'Doğalgaz sayesinde yemek yaparız', 'Bu bir bisiklettir', 'Bu bir fagottur' gibi- ve konuşmada kullanıldıkları yere göre salt duraganlıklarını kaybederler. Bilginin önemi belli şartların sağlanmasında veya yeteneklerle bağlantılı, beceri gerektiren bir durum ortaya çıktığında sunduğu önermelerde kendini gösterir. Her yeteneğin kendine has kuralları vardır ve bunlar bilgi olarak tabir ettiğimiz ilmin o parçalarında saklıdır. Örneğin matematiksel veya kimyasal bir formülde bu açıktır yahut 'cam kırılığandır' ya da ' baldıranotu zehirlidir' gibi önermelerde bilginin diğer öğelerini de barındırır şekilde karşımıza çıkar. Bir tarif bir yemek hazırlamak için kullanmam gereken malzemeleri, Albert Hall'un koltuk kapasitesini bilmemse benim satabileceğim bilet sayısını söyler.

Lakin bilgi parçaları yoluyla sağlanmasında olduğu gibi, kurallar veya kural benzeri önermeler her iki şekilde de ilimle alakalı olabilir. İşlevsel olması belli bir şarta bağlı bilginin öğeleri olabilir; veya hatalı uygulamalar neticesinde bir kriter oluşabilir ve buna bağlı olarak bir bilgi yanlış addedilebilir.

İlk başta hiç kimse mors alfabesiyle yazılmış bir mesajı algılayamaz şayet mors harflerinin alfabeledi karşılıkları hakkında bir bilgi sahibi değilse. İlk bakıldığında bu bilgidir. Bu gerçeklere dayalı doğru bir dizidir (belirli entelektüel yapılar içerir). Rastgele görüşler dizisi değil, aksine önermeler içerir. Üstelik bir bilirkişi tarafından kabul görür. Bu bilginin unutulma ihtimali vardır ve tekrar edinilmesi gerekebilir. Uyulması gereken belli kurallar dâhilinde süregelir. Bu kurallar uygulama için bilinmesi ve edinilmesi gereken kurallardır.

İkincil olarak, bir dilin dilbilgisi kuralları, performansın yanlış olduğuna yönelik kriterlerden birini oluşturabilir. Dil bilgisi, gerçeklerden oluşur, önermelerce belirtilir ve kurallarla var olur. Bu bilgi ona sahip olmayanlar tarafından dolaylı yoldan güzel bir performans sayesinde karşımıza çıkabilir ve performansın sahibi ona ihtiyaç duymayabilir. Dilbilgisinden habersiz veya bir zamanlar bu bilgiyi edinmiş fakat unutmuş olan her hangi biri gayet güzel konuşabilir mesela. Dil bilgisine sahip olmayan bir kişinin yapamayacağı performanslar yani ifade edemeyeceği şeyler vardır ve bunlar doğrudan bir yığın gerçekle ilintili de olabilir. Fakat akıllıca konuşmak, bir dilde söylenen şeyi anlamak ya da anlatım bozukluklarının farkına varmak bunlar arasında değildir. Buradaki kurallar performansta ve işlevde gözlemlenir ve bilinen kurallardır. Dilbilgisi hatalı bir performansı (konuşmayı) belirleme konusunda kriter oluşturabilir, ancak performansın işlevselliği ya da etkisi hakkında belirleyici olamaz.

Aslında, yine ilke diyebileceğimiz, benzerlerinden ayırmak açısından önemli üçüncü kural benzeri üçüncü bir önerme vardır. Herhangi bir performansta olan şeyleri açıklamak için ilerletilen önermeler vardır ve "temelde yatan gerekçe" denen şeyi sağlarlar ve anladığımız kadarıyla sonuç olarak performansı oluşturan ilmin bir parçası kesinlikle değillerdir. Kendilerine has, performansı açıklayan bir performansa işaret ederler. Ne demek istediğimi iki örnekle açıklayayım. Söz gelişi, bisiklet sürmek uygun hareketleri yapmaktan oluşan bir beceridir. Bu beceriyi yerine getirmek için belirli bir bilgiyi elde etmek gerekir ve bu becerinin 'yapısı' olarak adlandırılan şeye de ihtiyaç duyulabilir. Fakat bütün bunların ötesinde bu becerinin bazı mekanizma ilkelerinin bir örnekleme olduğu söylenilebilir. Lakin bu ilkeler en başarılı bisikletçi için bile bütünüyle muallâk olabilir ve bunları dile getirebilmek ona daha fazla ustalık kazandırmaz. Bunlar bir kriter oluşturmaz. Tek önemi neler olup bittiğini

anlamamıza yaptıkları katkıdan ibarettir. Kısacası, ne öğrenmeyle ne de beceriyi uygulamayla alakaları yoktur. Apayrı bir performans, açıklayıcı bir performans aittirler. Bir diğer örneğe gelince, ahlaki davranışların yerli yerinde davranabilme yetisi olduğu söylenir. Yine burada belirli bir bilgi gereklidir ve yine ahlaki davranışın 'yapısı' denen şeye ihtiyaç duyulabilir ki; bu da yanlış olduğu bilinen performansın aracılığıyla oluşturulan kriterler yani kurallar ve kural benzeri önermelerdir. Ancak, her şey bir yana, ahlaki davranışta neler olup bittiğinin anlaşılıp açıklanabilecek "ilkeler" vardır (veya var olabilir). Örneğin Aristoteles, 'Anlam İlkeleri'nde bütün iyi davranışların 'temelinde yattığına inandığı gerekçeyi kesin ve açık bir şekilde ifade etmiştir. Ne bunun farkında olmak ne de bu tür diğer ilkeler, iyi davranmanın bir şartı değildir. Dahası, bu ilke yanlış olduğu bilinebilecek bir performans aracılığıyla bir kriter oluşturamaz. Ne iyi davranmayı öğrenmeyle ne de iyi bir performansla alakası yoktur.

Anladığım kadarıyla, performans (ve performansın kurallarını) açıklamak amacıyla tasarlanmış fakat hiç bir zaman performans oluşturan ilmin bir parçası olmamış bir çeşit bilgi vardır. Dolayısıyla, tarih ve bilimde olduğu gibi, bir performans doğrudan başka bir performans anlamaya ve açıklamaya yönelikse böyle bir durumdan söz edilebilir.

Bu gereksiz arasözden çıkarsak, her ilimde bir bilgi unsuru vardır. Belirsiz farkındalıklardan ortaya çıkan her çeşit ilimi içinde barındıran tanımlama ve belirlemeden, bize öğretilen şeyi uyguladığımız yetenekler ve becerileri canlandıran, hep değil ama bazen bilinen ve uygulanan kurallara ve kural benzeri önermelere kadar uzanan gerçeklerden oluşur. Diğer yandan bu bilgi unsuru bildiklerimizin tümünü oluşturmaz. Salt bir beceri ya da yetenek ortaya çıkmadan evvel, bilgiye sorguyu, neyin nerden bilindiği ortak edilmelidir.

Sorguda kastım, ilmin önermelerde belirsiz olmayan değil de belirsizlenebilir olan, üstün körü ya da muallâkta olan parçasıdır. İlmin kurallara bürünmemiş ve bundan mütevellit bilgiyle çözülemeyen veya bilginin özellikleriyle öğelerine ayrılamayan parçasıdır.

Bizim böyle bir ilimden keyif almamız bazı uzmanlar için su götürmez bir şeydir. İlk bakışta bizlerin ilgisini becerilere, fiziksel hareketlerden oluşan yeteneklere doğru çekerler. Biz kesin müdahil olmadan da bir şeyler yapma hakkında bilgiye sahip olabiliriz. Yüzmedeki, at bin-

medeki, balık tutmadaki, keski kullanmadaki ve çömlek çarkında çanak çevirmedeki durumda da böyledir. Uzmanlar daha da ileriye gidip, bilinen türden bir hareketi nerden bildiğimizin farkında olmadan tanıyabileceğimizi; bazı şeylerin arasındaki benzerliklerin onların nelerden oluştuğunu, onları oluşturan maddelerin hangi kalıpta yapıldığını ya da örneklediği kuralları bilmeden bu benzerliklerin farkına varabileceğimizi; bir dili kuralına uygun şekilde o kuralların farkında olmadan ve hatta kurallar hiç açık şekilde belirtilmeden konuşabileceğimizi belirtirler.

Kanımcı bütün bunlar doğru. Bana, bilinen bir şeyin bazı kesin bilimsel içeriklerden (özellikle kural adını verdiğimiz bilgi türü) yoksun olabileceğinin, “bildiğimiz şeyi” ayrı tutabileceğimiz bir kavram olan “nerden bildiğimiz” gerçeğinden daha gerekli olduğu yetenek ve beceriler var gibi geliyor. Nerden bildiğimizi bilgiden ayırmak adına sorgu tabirini kullandım zira bir şeyi nerden bildiğimiz bütün hakiki mürşitlerin ilgi alanında vardır ve bu kurallar göz ardı edilerek belirlenmiş bir bilgiden bağımsız değildir.

Gerçekler, kurallar, bütün bunlar bize madde madde sıralanmış gayet açık, herhangi bir şeyi anlatan ya da açıklayan türden yapılabilecek bir yetenekle verilmiş bilgiymiş gibi gelebilir. Bilgi kullanılması için var olan bir şeydir fakat kendisini nerde nasıl kullanmamız gerektiğini bize göstermez. Bilgiye eklenebilecek bir şey varsa o da bize kullanıldığı yere göre onu yorumlamamızı sağlayan, uygun olup olmadığına karar verdiren, hangi kuralları ve o kuralların gerekliliklerini gösteren ilimdir. Kurallara gelince onlar hep ayrıştırıcı işlev görürler. Yalnızca bir iş ya da genel türden kesin sonuçlar belirlerler ve hiç bir zaman seçme şansı vermezler. Üstelik bölüm bölüm açıklamalardan fazlasını üretmezler ve bir kuralın işlevini örneklendirerek anlamak onu yüzeysel olarak anlamaktır.

Öyleyse, sorgu başka bir tür bilgiymiş gibi görülemez, onun yargıları maddelere ayrılamaz, önermelerde belirtilemez ayrıca ne hatırlanır ne de unutulurlar. Örneğin, bütün bunlar “bilimsel araştırmaların belirlenemeyen yönü” olarak bilinen şeyde –ki onsuz bilimsel kanaatin açıkça ifade edilen içerikleri anlaşılabilir olur— mevcuttur.

Şayet bizler tamamen bağımsız bir kavram olan “bir şeyi nerden bildiğimiz” konusunda en ufak bir geri adım atmak zorunda kalırsak (çünkü her bir yeteneğin kendi gerçeği vardır, bir gerçek olarak görülür ve

önermelerde belirtilir), ben “sorgu” denen edimin yalnızca bizim beceri dediğimiz yeteneklerde değil aynı zamanda zihinsel işlev gerektiren yetenekler başta olmak üzere, yetenek namına ne varsa hepsine müdahil olduğunu kabullenmemiz gerektiğini düşünüyorum.

At binmekteki ya da mors alfabesiyle yazılmış bir mesajı anlayabilmekteki gibi bildiğimiz anlamdaki ilim erbaplığının başka yerlerde emsalleri vardır. Aslına bakılırsa, el yordamıyla ya da hisse dayalı becerilerden ne kadar ileri bakarsak bu bilgi parçasının kapladığı alan da o kadar genişler. Bu, çayı yudumlarken, bir hastalığa teşhis koyarken neyse, edebiyat ve sanatta, tarihi, felsefi ya da bilimsel anlayışta da hemen hemen o kadar muazzam boyuttadır.

Tanınan haklar ve görevlerin önerme biçiminde ortaya çıkan ahlaki ve yasal kurallar, ve bu kurallara biraz esneklik kazandıran ihtiyatlı ilkeler, medeni toplumda yaşayabilme yetisini mümkün kılan ilmin küçük bir paydasını oluşturur. Öğretilerin kendisi insanlara ve öğretmenlerin yetiştiği ve başka kuralların uygulanmasının çözüm getirmediği durumlara dair yorumlar gerektirir. Vicdan muhasebesi söylendiği gibi ahlaki sorgulamanın mezar taşıdır.

Özetle, her bir yetenekte bilgi yordamıyla çözülemeyen bir parça ilim vardır ve bazı beceriler uygulamak için daha kapsamlı bir ilim ister. Üstelik, yetenekler teoride değil bireylerin kendisinde var olan şeylerdir; ve onların tanınmasını sağlayan kaideler gerek şart değil, sonradan akla gelen düşüncelerdir. Dahası, her bireyin önermelerle belirtilmeyen bir tarzı, farklı bir deyişle kendi yoğurt yeme şekli vardır. Bir bireyin tarzını bilmemek söylediklerinin ya da tavırlarının dörtte üçünü kaçırmak demektir ve bir tarz sahibi olmamak müsvedde anlamlar dışında bir anlam taşımamak demektir.

Bu durumda üzerinde durmamız gereken kurallarını bilmeden kurallı bir şekilde birinin bir dili konuşabilmesi değil, birinin bir dili özellikle kurallar dışına çıkarak konuşuncaya dek önemli bir şey anlatamayacağıdır. Tabi ki dilden kastım sadece Latince ve İspanyolca değil, kastettiğim şey tarihin, felsefenin, bilimin ve gündelik yaşamın dili. Sanat kuralları burada devreye girer lakin o sanatın nasıl uygulandığını etkilemez; anlayış kuralları da bu noktada ortaya çıkar fakat kendisi bize bir anlayış sağlamaz. Sık sık bize toplumda konuşulan dillerden herhangi birini konuşmak istediğimizde neler yapmamamız gerektiğini gösteren

sınırlar çizilir fakat bu sınırlar arasındaki bölgede olup bitmesi gerekenler konusunda bize bir reçete yazan olmaz.

4

Öğretmenin öğrencisini müdahil etmesi gereken insan edinimleri mirası ilimdir (burada tartıştığımız üzere), ve ilim her bir zerresinde bilgi ve sorgunun sentezini barındıran yeteneklerin bir kopyası olarak tanınmalıdır. Yapılan bu şeylerin öğrenme ve öğretme etkinlikleriyle –mirası takip eden bir öğrenme ve kasten bir öğrenciyi buna teşvik eden bir öğretim— ne alakası vardır? Gerek öğrenciler gerek öğretmenler için bundan çıkarılacak objektif bir sonuç olup olmadığı konusunda emin değilim ancak öğrenme ve öğretme mevzuunda neler olup bittiğini anlamak adına bize bazı avantajlar sağlayabilir.

İlk olarak bahsetmiş olduğum ilimin iki parçası (bilgi ve sorgu), bağlantılı olabilir ve sonradan edinilebilir fakat birbirinden ayrı bir şekilde değil, en azından ayrı durum ve ayrı derslerde değil. Bilgi ve sorgu arasındaki fark, mirasın akıbeti, iletişim kurma ve âtil bilgiyi edinmenin mümkün oluşu ve asgari bilgi parçalarını barındıran bazı becerilerin edinilmesiyle ilgili gözlemlerin çok da bir şey ifade etmediğini anlayalım.

Diğer yandan ikincil olarak, ilmin bu iki parçası aynı şekilde ele alınamaz. Açıkçası, anladığım kadarıyla bilgi ve sorgu arasındaki fark bilinenin içindeki bir bölünmeden ziyade bir iletme ve aktarımdaki yaklaşım farkına işaret eder ve bence ilim üzerine düşünmekten çok öğretme ve öğrenme üzerine yoğunlaşmaktan kaynaklanır. Böylece öğretmenin bilgi aktarımı (ki ben buna eğitime diyorum) ve sorgu iletimi gibi (buna da ifşa çabası denebilir) iki boyutlu bir faaliyet olduğu söylenebilir. Bu durumda öğrenme de bilgiyi edinip sorguya geçme olarak iki aşamalı bir etkinliktir denebilir.

Geriye kalan kısımda bahsedeceklerim öğretme ve öğrenme hususunun verebileceği bu ayrım ve anlayışla alakalıdır.

Öğretim'in her türlü eğitimin bir parçasıdır zira her ilim bir bilgi parçası barındırır. Eğitmen olarak bir öğretmen öğrencilerine bilgiyi bilinçli bir şekilde aktaran kişidir.

Bilgiyi oluşturan gerçekler kesin, objektif ve çoğunlukla güvene dayalıdır, aynı zamanda zor, soyut, ihtiyari ve âtıldır. Ansiklopedi veya

sözlüklerde bulunabilirler. Öğrencilerin anlama isteklerinden çok merak duyguları ve haberdar olma istekleri vardır ve bu çoğunlukla isimler, önemli kelime ve ifadeler verilerek tatmin edilir. Öğrenciler eskiden beri kendileri için böyle keşifler yapmaya, gerçek ve gerçek olmayana deneyimleriyle basit bir şekilde birbirinden ayırmaya alışmışlardır. Üstelik bunların birçoğunu yaşadığı dış dünya ile özel hayatları arasındaki süreçlerin bir parçası olarak yapmışlardır. Böylece bir öğretmenin eline düştüklerinde bilgi edinme, özellikle acil durumda kullanılacak bilgiye erişme tecrübesine sahip, bu sürecin nasıl bir şey olduğundan haberdar kişiler olarak gelmektedirler.

Öğretmenin bir öğretmen olarak görevi öğrencilerini ivedilik gerektirmeyen sıradan önemdeki gerçeklerle tanıştırmaktır. (Şayet bu tür gerçekler olmasaydı veya mirasımızın önemsiz bir kısmını oluştursalardı, öğretmen gereklilikten ziyade bir lüks olurdu). Bu yüzden onun ilk vazifesi öğrencilerine ne tür bir bilgi götüreceğini düşünmektir. Tabii bu, duruma göre değişir. Mesela cerrah yetiştiren bir hoca, makineli tüfek parçalarının isimleri ve kullanımı hakkındaki bilgileri sınıfa taşımayı düşünmez. Tabii böyle şartların, örneğin savaşın, söz konusu olmadığı durumlarda bu öğretmen olarak bu vazife öğretmene düşer. Peki, mirasımızın hangi parça veya parçalarını öğrencilere aktarılmalıdır?

İkincil göreviyse aktaracağı bilginin atıl kısımlarının değiştirilebildiği bir plan tasarlayarak onu kolayca öğrenilebilir kılmasıdır.

Öğrencinin günlük hayatına uygulanacak ivedi plan bir taklittir; aktarılması gereken bilgilerin çoğu tecrübi değildir, uygulanma şansı çok sınırlıdır ve spesifik durumlarda işe yaramaz. Bir ansiklopedi ya da sözlükte yazan bir plan öğrenim için değil bilgi unsurlarının hızlı bulunması için belirli bir bilmezliğin teşhisine cevap olarak tasarlanmıştır. Düşünce tarzı ve ya medeniyetin şimdiye kadarki en büyük başarısı olan diller ise başlangıç aşamasındaki biri için fazla karmaşıktır. Böyle durumlarda bizim kabullendiğimiz ya da öğretmenin kabullendiği varsayılan şey coğrafya, Latince, kimya, aritmetik, güncel olaylar ve daha bunun gibi başka alanlar bir şekilde sıralanabilir ya da bilgi bir müfredat bağlamında planlanabilir. Toplumun önemli düşünce tarzlarından ayrı, salt eğitimsel amaçlı bazı bilgi planlamaları tertip etmekte yarar olacağını düşünüyorum. Bu düşünce tarzlarının kendileri birer bilgi planlaması değildir çünkü. Örneğin felsefe müfredattaki bir ders olarak karşımıza çıksa, yanlış anlaşılabilir. Latince ya da coğrafyayı edinilen birer bilgi kümesi ola-

rak düşünmenin yanlış bir tarafı yok, ama felsefeye gelince işin içine yetenek de girer. Mesela Tanrı'nın varlığının ikinci kanıtı veya Descartes'ın rüyalar hakkında söylediklerini bir hatırlayıp aklınızdan geçersenize. Felsefe farklıdır.

Bence, bir eğitmen olarak öğretmenin üstüne düşen iki diğer görev daha vardır. Birincisi, öğrencisine aktaracağı gelişmiş güzel gerçekleri içeren bilgilerin sıralamasını bir gözden geçirmelidir. İkincisi ise öğrencisini bu bilgiler dâhilinde sınamalıdır. Eğitmen öğrencisinin yalnızca dini ilmihali, trafik kanunlarını, İngiliz krallarını, burun ve körfezleri, çarpım tablosundaki sekizler gibi şeyleri ezbere söylediğini duymak değil aynı zamanda onun verilen bilginin uygun yerde uygun şekilde kullanıldığını görmek ister. Bilginin saygınlığı onu edinirken ki dikkat ve titizlikten gelir; yeri geldiğinde hatırlanıp kullanılmasını sağlayan şey ise uyanıklık ve teyakkuzdur.

Ancak yine de bizim bilgi mirasımız o kadar engin ki, hangi eğitmen onun atılığını değiştirmeye çalışırsa çalışsın bunun çoğu nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili kavram bulanıklığı sayesinde edinilir. Bize belirsiz gelen her şeyin akıl almaz olarak kabul görülebileceği bir sistemle eğitim görseydik, şüphesiz ki bu (Lichtenberg'in de dediği gibi) iyi bir şey olurdu, lakin bu mümkün değil. Öğrenme cehaletle değil hatayla başlar. Dahası, bilgiyi edinerek başka şeyler, hatta hem bilginin kendisinden hem de bunun kullanılması gereken bir şey olduğunun farkına varmaktan da daha değerli şeyler öğrenebiliriz. Anlamamız gereken şey bilgidен soruya, eğitime etkinliğinden de uygulama etkinliğine geçmeliyiz.

Sorgudan kastettiğim şey, öğrenci bilginin kullanılması gereken bir şey olduğunu ve onun uygun olup olmadığını anlayınca aldığı başlar. Sorgunun kendisinin bir bilgi olmadığı açıktır. Soru bilginin aktarıldığı tarzda aktarılamaz ve bilginin öğretildiği gibi öğretilemez, bilgi gibi yeniden düzenlenemez, unutulup hatırlanamaz. Biri gerçeklerin birer kural ve araç olduğunu ve kuralların hiç bir zaman koşulsuz olmadığını aksine daima ayırıcı olduğunu anlamak ve diğeriyse onları kullanma yetisini edinmektir.

Sorgu bilgiyle birleştiğinde ilim veya yapma, etme, açıklama ya da anlama yeteneğini ortaya çıkarır. Bu düşünebilmek demektir, yalnızca hususi bir konudan uzak bir düşünme değil aynı zamanda farklı düşünme tarzlarını barındıran idrak etme amaçlı bir düşünmedir. Bu tabii

ki öğrenilmesi gereken bir şeydir, hiç bir öğrencide kendiliğinden gelişmez ve toplumumuzun bir mirası olduğu kadar bu mirası oluşturan bilginin de parçasıdır. Diğer yandan düşünmeyi öğrenmek ilaveten bir bilgiyi edinme anlamına gelmediği için bilgi dağarcığımıza bir şeyler eklerken yaptığımız şekilde gerçekleştirilmez.

Sorgu öğretilbilir ve öğretmenin onu bilinçli şekilde öğretme girişimi neticesinde kazanılır. Bir öğrenciye nasıl düşüneceği açık şekilde öğretilemezken (ki burada kurallar yoktur), bilgi aktarımıyla birlikte sorgu öğretilbilir. Söylemek gerekirse, coğrafya, Latince, cebir gibi ayrı bir ders şeklinde öğretilmez. Öğrenci açısından, düşünme yeteneği bilgi ediniminin bir ara ürünü olarak öğrenilen bir şeydir, öğretmen açısındansa öğretildiği sürece dolaylı yoldan derste uygulanması gereken bir şeydir.

Sorgu ve düşünme kabiliyeti, bilginin kullanılan bir şey olduğunun farkında olmayı gerektirir. Bilgi sıradan bir mal değil, bir sermayedir ve onu kullanma becerisi cevabı olan sorulara yatırım yapma yeteneğiyle ortaya çıkar. Kurullarla başa çıkılabilir, gerçekler yeniden hatırlanmaya elverişli olabilir. Fakat somut bir durumda ya da olay karşısında nasıl bir bilgi edinilecek ve bilgi kullanılarak somut bir durum nasıl yaratılabilecektir? Latincenin dil yapısı Cicero'nun bir sayfasında nasıl bulunur ya da böyle bir bilgiye özgün Latince bir metnin sayfasından nasıl ulaşılabilir? Ahlaki davranış düsturlarında korsan bir kitap nasıl karşılanır veya bu tür kitaplardan yola çıkarak bu konuda nasıl bir rehberlik üretilebilir? Bunlar var olan gerçekler, fakat bunlar hangi sonuçları doğurur ya da doğurmaz? Bu bir bilgi kaynağıdır örneğin manyetik etkiler hakkındaki mevcut bilgiler gibi fakat bir öğrenci bilim dilinde yazılmış şeyleri okumayı ya da konuşmayı nasıl öğrenir? Neyin uygun olup olmadığına karar verebilecek, farklı türden sorular ve farklı türden cevaplar arasındaki farkı ayırt etmesini sağlayacak, ham tutuculuktan ve genellemelerden onu kurtaracak ve son tahlilde kendi kanaatini oluşturmaya imkân tanıyacak ustalığı nasıl edebilir?

Düşünmeyi öğrenmek yalnızca nasıl sorgulayacağını, yorumlayacağını, bilgiyi kullanacağını öğrenmek demek değildir, aksine entelektüel meziyetleri tanıyıp onlardan yararlanmayı öğrenmektir. Bir öğrenci tarafsız bir merakı, sabrı, entelektüel dürüstlüğü, kusursuzluğu, endüstriyi, şüpheyi ve yoğunlaşmayı nasıl öğrenir? Küçük farklara dikkat etme yetisini ve entelektüel zarafetin farkına varma yeteneğini nasıl edinir?

Ret cevabını kabullenme mizacını nerden tevarüs eder? Yalnızca hakikat ve adalet sevgisini öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda bağınazlıktan korunmayı nasıl başaracaktır?

Ve hepsi bir tarafa, edinmesi zor olan başka bir şey daha var: o da her söylemde hatta objektif bilgi içerenerde bile özgün zekâyı tespit etme yeteneği. Dikkate değer her tutum ve söylemin kendine has bir stili, kendi vecizesi, bireysel bir yansıması ve kendi düşünme tarzı vardır. Bu tarz dediğim şey kurallardan ziyade kuralların ihlaliyle ortaya çıkan özgürlük alanında bir tercih meselesidir. Bir insanın söylemek zorunda olduklarını dinleyebiliriz fakat ona açık bir zihinle kulak vermez, düşüncenin aslını kavrayamazsak hiç bir şey anlayamayız. Sanat ve ahlak, bilim, felsefe ve tarih bütün bunlar kurullarla belirlenmiş, tanımlanmış sınırları olan ama aynı zamanda bireysel keşiflere açık düşünce tarzlarıdır. Uygarlığın diline hâkim olmak dil bilgisi kurallarını bilmek demek değil, söz dizimi olanaklarını, zengin farklılıkları ve engin vokabüleri bireysel keşifler yaparak yeni imkânlarla buluşturmadır. Öyleyse öğrenme duyma, düşünme ve sezme yeteneğini edinmektir ve bir öğrenci bunları öğrenmek için kulak kabartmayı öğrenmedikçe ve başkalarının söylem ve tavırlarında bunları yakalamaya çalışmadıkça bu yetenekleri edinemez.

Aslolan mirasın gerçek özüdür ve hiç bir şey öğrenilmeden sonrakilere aktarılamaz. Bu bir öğretmenin öğretmeyi tercih ettiği bilgiyle birlikte öğrencilerine aşılması gereken tutumdur. Bilgi uygulamadan ayrılıp kesin hatlarla sınırlandırılmaz ve yalnızca uygulanarak bilinir. Bir marangoz atölyesinden Latince ya da kimya sınıfına kadar öğrenilen her şeyde bu ilke geçerlidir. Bilgi bu şekilde öğrenildiğindeyse asla unutulmaz ve lazım olduğunda hatırlamaya bile gerek kalmaz. Aslında her şey unutulsa bile geriye ilmin gölgesi kalsa da yeter.

Bahsettiğimiz yeti ayrı bir şekilde öğretilemez ve müfredat çizelgesinde kendine ait bir yeri yoktur. Bu tutum kurullarla öğretilemez zira kurullara can veren zaten odur. Fakat öğretilen her bilgiyle birlikte bu da öğretilir. Bilginin aktarıldığı yolla yani ses tonuyla, eğitime refakat eden jest ve mimiklerle dolaylı söylemlerle ve öğrencilere bir şekilde aşılır.

Öğrendiği örneği önce taklit ederek sonra aşarak sadece belirli bir modeli tekrarlamaz öğrenci. Anlatılanlarda işlevsel olan bireysel zekâyı da tanır ve algılar ve bu alışkanlığa sahip olan öğretmeni taklit ederek öğrenir. Entelektüel meziyetler bilgiyi ne böhürlenme aracı olarak gören

ne de kendilerini önemli hissettirmek için ona değer veren hocalardan tahsil edilebilir. Yaban ördeğinin ötmesi değil de yükselmesidir sürüyü harekete geçiren.

Kendi sınırlarımda düşündüğümde belli belirsiz farkına vardım ki öğrenmede salt bilginin edinilmesinden öte bir şeyler var. Belli bir durumdaki düşüncenin söylenenden daha önemli olması bence önceki somut durumlardan elde ettiğimiz tecrübeyle alakalıdır. Bize lazım olan tarihi gerçeklerin sıralaması değil, tarihçiler için tartışma konusu olarak kalan (anlı) gerçeklerdir. Birinin konuşmaktan ziyade konuşulan kültürlü bir sohbe kulak kabartması yine o uygun zamanlara tekabül eder.

Sabır, zarafet, tarz ve doğruluğun kafama ilk ne zaman dank ettiğini sorarsanız, ne bilgi kaynaklarına yöneldiğimde, ne bir münazarada ne de herhangi geometrik bir kanıt ararken ya da bunlar gibi başka herhangi bir durumda oldu. Benim bunların farkına varmam beden eğitimini entelektüel bir sanat olarak gören bir eğitim çavuşu sayesinde gerçekleşti. Üstelik o vakitler henüz daha fiziksel eğitim kavramı ortada yoktu. Bu farkındalığın onun söylediklerinden ziyade sabırlı, dosdoğru, makul, zarif ve tarz sahibi bir adam olmasından kaynaklandığını söylemeliyim. ▽

NOTLAR

1. Atlar'dan kastım Elberfield'in atlarıydı. Fakat muhtemelen diğer hayvanlar bir yana atlara ayrı bir önem veren eski Atinalılara bir gönderme de var burada, zira Atinalılar eşsiz bir eğitim kabiliyeti olan bu hayvanlarda insana bir yakınlık sezmişlerdir. Atların kendi manevi eğitim geçmişleri yani bir tür mirasları yoktur fakat diğer hayvanlar çalışma odaklıyken, atlar insanlarla bir mirası paylaşma yetisine sahiptirler. Atlar binicileriyle olan paydaşlığıyla (Xenophon'un gözlemlediği gibi), yetenekler, başarılar ve hatta doğası gereği bilinmeyen bir hareket inceliği edinebilirler.

